

عوامل اجتماعی موثر بر احساس شهروندی افراد دارای معلولیت جسمی حرکتی بیمارستان توانبخشی رفیده

ادیبه محمدی^۱، لیلا استادهاشمی^۲، محمد سبزی خوشنامی^۳، سینا احمدی^۴

^۱ کارشناسی ارشد مددکاری دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی (نویسنده مسئول)

^۲ دکتری مددکاری اجتماعی، گروه آموزشی مددکاری اجتماعی، مرکز تحقیقات مدیریت رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم توان بخشی و سلامت اجتماعی، تهران، ایران.

^۳ دکتری مددکاری اجتماعی، گروه آموزشی مددکاری اجتماعی، دانشگاه علوم توان بخشی و سلامت اجتماعی، تهران، ایران.

^۴ دکترای سلامت و رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، کرمانشاه، ایران.

چکیده

هدف این مطالعه شناسایی عوامل اجتماعی موثر بر احساس شهروندی افراد دارای معلولیت جسمی حرکتی در بیمارستان توانبخشی رفیده است. این مطالعه یک مطالعه توصیفی تحلیلی از نوع مقطعی می باشد. جامعه آماری پژوهش، شامل تمام افراد بزرگسال (بیش از ۱۸ سال سن) دارای معلولیت جسمی - حرکتی و دریافت کننده خدمات توان بخشی در بیمارستان توان بخشی رفیده، در بازه زمانی خردادماه تا پایان شهریور ماه ۱۳۹۹ است که به شیوه تمام شماری، ۱۵۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار جمع آوری داده ها در این پژوهش چک لیست دموگرافیک، پرسشنامه مشارکت اجتماعی یزدان پناه، پرسشنامه پذیرش اجتماعی کراون مارلو و پرسشنامه احساس شهروندی کلاین بود. داده ها به وسیله نرم افزار SPSS و با استفاده از آزمون های پیرسون، آزمون تی و رگرسیون و آنوا تحلیل شدند. در این تحقیق وضعیت احساس شهروندی افراد دارای معلولیت پایین، وضعیت پذیرش اجتماعی آنها در حد بالا و وضعیت مشارکت اجتماعی این گروه در حد پایین گزارش شد. رابطه معناداری بین دو متغیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی و احساس شهروندی وجود دارد ($r=0/292$ ، $p=0/1$)، رابطه معناداری بین دو متغیر پذیرش اجتماعی و احساس شهروندی وجود دارد ($r=0/13$ ، $p=0/005$)، رابطه معناداری بین دو متغیر مشارکت اجتماعی و احساس شهروندی وجود دارد ($r=0/331$ ، $p=0/001$). در این پژوهش به اهمیت مستقیم متغیرهای (پذیرش اجتماعی، مشارکت اجتماعی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی) در احساس شهروندی افراد دارای معلولیت جسمی - حرکتی بیمارستان توان بخشی رفیده پی برده شد و مشخص شد که این عوامل بر احساس شهروندی آنها تاثیر گذار هستند. نتایج این پژوهش می تواند برای سیاست گذاران جامعه در جهت توسعه احساس شهروندی افراد دارای معلولیت از طریق طراحی بسته های سیاستی برای این گروه مفید باشد و همچنین می تواند به مراقبان حرفه ای به ویژه مددکاران اجتماعی که وظیفه توان بخشی روانی - اجتماعی افراد دارای معلولیت را دارند، کمک کند.

واژه های کلیدی: احساس شهروندی، پذیرش اجتماعی، مشارکت اجتماعی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی، افراد دارای معلولیت

مقدمه

یک جامعه سیاسی سالم به شهروندان فعال نیاز دارد و شهروندی فعال نیازمند وجود احساس شهروندی است و احساس شهروندی جنبه ای مهم از شهروندی است که نقش به سزایی در تحکیم و تقویت بنیان های اجتماعی هر جامعه دارد و انگیزه کلیدی برای عمل به شهروندی است. (گرچی ازندریانی و نظری شیرزاد، ۱۳۹۷). این حس شهروندی در واقع اصل عضویت یا عدم عضویت فرد در جامعه و جماعت را تعیین می کند؛ در واقع نظام حقوقی و الزامات اجتماعی شهروندی متکی بر قوت و ضعف این احساس است. همواره یکی از مهم ترین چالش های فراروی دولت ها، در ایجاد عدالت اجتماعی و اعتلای حقوق شهروندان^۱، مسئله بهره مندی آنان از حقوق شهروندی و احساس شهروندی است. در این میان توجه به این موضوعات برای آن دسته از افرادی که دچار نقص ها و محرومیت ها یا مشکلات خاص اند و به دلایل گوناگون به حمایت مضاعف نیاز دارند مانند معلولین اهمیت می یابد.

با توجه به آماری که سازمان بهداشت جهانی اعلام کرده است، در سال ۲۰۱۱ آمار افراد دارای معلولیت جهان در مقایسه با قرن بیستم از ده درصد جمعیت به ۱۵ درصد افزایش یافته است. آمار معلولین در ایران نیز براساس سرشماری ۱۳۹۵ نزدیک به یک میلیون و چهارصد و پنجاه هزار نفر ثبت شده است (گرچی ازندریانی و نظری شیرزاد، ۱۳۹۷). به تعبیر الیاسون^۲ (۲۰۱۷) کیفیت جامعه را با چگونگی رفتار با آسیب پذیرترین شهروندان اندازه می گیرند (معطوفی، ۱۳۹۱؛ به نقل از ابوطالبی، جعفری هرنیدی و آیتی، ۱۳۹۶). این آسیب معمولاً جایگاه فرد در سطح جامعه را متأثر نموده و اسباب طرد اجتماعی^۳ اش را فراهم می آورد. این امر نمونه روشنی از اعمال تبعیض و نبود عدالت علیه افراد دارای معلولیت به شمار می رود، در حالی که معلولان نیز مانند سایر افراد جامعه حقوق مشابه دارند. پژوهش های گوناگون نشان می دهد که ناتوانایی ها جسمی و حرکتی، باعث می شوند که افراد دارای معلولیت دچار گوشه گیری، ناامیدی و کاهش فعالیت های جسمی و روانی و نارضایتی شده و در روابط با اطرافیان و سازگاری با محیط نیز دچار مشکلاتی شوند (زرین کفشیان، ۱۳۹۵؛ آقاییوسفی، استادیان خانی و فدایی مقدم، ۱۳۹۶). افراد دارای معلولیت، اکثراً بیکار، دارای اشتغال ناقص و از نظر اجتماعی منزوی و فقیر، کمتر تحصیل کرده و دارای برچسب یا داغ اجتماعی و محروم هستند و نرخ بیکاری آنها حداقل ۳ برابر افراد عادی می باشد. طبق مطالعه ای که زرین کفشیان (۱۳۹۵) با موضوع بررسی وضعیت طرد اجتماعی معلولین جسمی حرکتی تحت پوشش اداره بهزیستی شهرستان ری انجام داد، افراد دارای معلولیت، طرد اجتماعی شدیدی را در همه ابعاد تجربه کرده بودند؛ به طوریکه ۶۷/۲ درصد دارای روابط اجتماعی بسیار پایین و حدود ۵۰ درصد جمعیت بیکار و ما بقی دارای اشتغال بودند (زرین کفشیان، ۱۳۹۵).

قابل ذکر است مولفه های بسیاری بر احساس شهروندی در جامعه تاثیر گذار هستند که بر اساس مرور شواهد، یکی از این مولفه ها پایگاه اقتصادی – اجتماعی افراد دارای معلولیت است. در همین زمینه کارل مانهایم^۴ (۱۹۴۷) به نقل از فتحی (۱۳۹۵) معتقد است، جهت گیری بنیادی ارزش گذاری ها و محتوای افکار و شیوه بیان مسئله، نوع رهیافت و حتی مقولاتی که تجارب ما را دسته بندی می کنند و سر و سامان می دهند، بر حسب پایگاه اجتماعی – اقتصادی فرد تغییر می کند. فشارهایی که به هر فرد از طریق تعلق به پایگاه

1. Citizens Rights

2. Eliyson

3. Social exclusion

4. Carl mannheim

اجتماعی- اقتصادی وارد می شود و رفتار مناسب آن پایگاه را اختیار می کند، گاهی چنان ظریف است که شخص اصلاً متوجه نمی شود که چگونه رفتارهایی به ملاحظات پایگاه اجتماعی اش هدایت شده و رفتار و نگرش مناسب با آن پایگاه را اختیار کرده است. (فتحی و میرزایی، ۱۳۹۵). در نتیجه توجه به پایگاه اقتصادی و اجتماعی افراد دارای معلولیت می تواند در ارتقای کیفیت زندگی و برخورداری از احساس شهروندی آنها موضوع با اهمیتی تلقی شود.

مشارکت اجتماعی به عنوان یکی دیگر از مهم ترین نشانه های برخورداری از حقوق شهروندی از مباحثی است که در دهه های اخیر توجه بسیاری از جامعه شناسان، روان شناسان، مددکاران اجتماعی و به ویژه سیاست گذاران در حوزه ادغام اجتماعی را به خود جلب کرده است.

از سوی دیگر، افراد دارای معلولیت علاوه بر مشارکت اجتماعی، احتیاج به پذیرش اجتماعی دارند، چون زندگی در یک جامعه انسانی بر اساس مجموعه ای از چارچوب های ارزشی مشخص و انتظارات و توقعات خاصی شکل گرفته است، مستلزم رسیدن به درجه هایی از پذیرش، سازگاری و مشارکت است. به بیان دیگر افراد دارای معلولیت اگر بخواهند در جامعه فعال باشند و دچار تبعیض و طرد در اجتماع نشوند، باید در جامعه به پذیرش اجتماعی برسند و دارای روابط اجتماعی مناسبی باشند. (اخشابی و گلابی، ۱۳۹۴). اما برقراری این ارتباط برای همه و بخصوص برای افراد دارای معلولیت به راحتی ممکن نیست و عواملی مانند کمبود اعتماد به نفس، ارزیابی دیگران، ترس از طرد شدن و عدم پذیرش اجتماعی سبب می شود که آنها در موقعیت های اجتماعی دچار اضطراب شده و منزوی شوند (آقایوسفی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۲). شناسایی این عوامل می تواند به غنی شدن دانش موجود در این عرصه کمک کند نتایج این مطالعه با تعیین رابطه و سهم هریک از متغیرهای مشارکت اجتماعی، پذیرش اجتماعی و پایگاه اقتصادی و اجتماعی بر احساس شهروندی افراد دارای معلولیت می تواند به سیاست گذاران این عرصه کمک کند تا به پشتوانه شواهد و مستندات معتبر، مناسب ترین سیاست گذاری ها را در جهت توسعه احساس شهروندی افراد دارای معلولیت داشته باشد. نتایج همچنین برای مراقبان حرفه ای به ویژه مددکاران اجتماعی که وظیفه توان بخشی روانی اجتماعی این افراد از مراحل ابتدایی تا پیگیری های بعد از ترخیص از مرکز درمانی و توان بخشی را بر عهده دارند می تواند مفید باشد تا بتوانند در مسیر توان بخشی اجتماعی معلولان و اهداف مهم آن که همانا توسعه مشارکت اجتماعی، برخورداری از حقوق شهروندی و ارتقای احساس شهروندی افراد دارای معلولیت جسمی و حرکتی است، گام بر دارند.

روش شناسی

پژوهش حاضر یک مطالعه توصیفی تحلیلی از نوع مقطعی بوده که با هدف بررسی رابطه بین عوامل اجتماعی موثر (پایگاه های اقتصادی - اجتماعی، پذیرش اجتماعی، مشارکت اجتماعی) و احساس شهروندی توان خواهان جسمی حرکتی بیمارستان رفیده شهر تهران در سال ۱۳۹۹ انجام شد. جامعه آماری شامل تمام افراد بزرگسال (بیش از ۱۸ سال سن) دارای معلولیت جسمی - حرکتی مراجعه کننده به بیمارستان توان بخشی رفیده بوده است که به صورت سرپایی و بستری در بازه زمانی ابتدای خرداد ماه تا پایان شهریور ماه سال ۱۳۹۹ به این مرکز مراجعه نموده بودند و به صورت سرپایی و بستری خدمات توان بخشی، دریافت نموده اند. در این راستا و با توجه به پرونده های بیمارستان و همچنین تعداد بیماران مراجعه کننده در دوره های چهار ماهه، مشخص گردید که به صورت میانگین در هر دوره حدود ۱۵۰ بیمار مراجعه می کنند و این تعداد به عنوان نمونه آماری در نظر گرفته شد. برای جمع آوری داده های مطالعه حاضر

و با توجه به اهداف مطالعه، از سه پرسش نامه پذیرش اجتماعی، مشارکت اجتماعی، احساس شهروندی و چک لیست اطلاعات دموگرافیک استفاده گردید که شرح پرسش نامه ها به این شرح است:

پرسش نامه پذیرش اجتماعی مارلو: پرسشنامه پذیرش اجتماعی، توسط کراون مارلو در سال ۱۹۶۰ طراحی شد. این پرسش نامه دارای ۳۳ سوال است. در این مقیاس اشخاصی که بین ۰ تا ۸ امتیاز به دست آورند، اشخاصی هستند که پاسخ های آنان پذیرش اجتماعی را به دنبال ندارد و احتمالاً مورد طرد قرار می گیرند. اشخاصی که بین ۹ تا ۱۹ امتیاز به دست می آورند به طور متوسط دارای پذیرش اجتماعی هستند و رفتارهای آنان با قواعد و هنجارهای اجتماعی مطابقت می کند. اشخاصی که نمره های آنان بین ۲۰ تا ۳۳ امتیاز را به دست می آورند نشان دهنده آن است که رفتار واقعی آنان با قواعد و هنجارهای اجتماعی سازگاری بالایی را نشان می دهد. روایی و پایایی این پرسش نامه توسط ثمری و لعلی فاز در پژوهش (مطالعه اثر بخشی آموزش مهارت های زندگی بر استرس خانوادگی و پذیرش اجتماعی) در سال ۱۳۸۴ به اثبات رسیده است. ضریب اعتبار آن با روش اجرای مجدد بالاتر از ۸۰ درصد بوده است و میزان آلفای کرباخ آن برابر ۷۴ درصد می باشد و پاسخگویی به سوالات به صورت صحیح و غلط می باشد. (ابراهیمی، ۱۳۹۲: ۴).

پرسشنامه مشارکت اجتماعی: هلی^۵ پرسشنامه مشارکت اجتماعی را در سال ۲۰۰۱ به وجود آورد. این پرسشنامه شامل ۱۷ گویه می باشد که میزان مشارکت اجتماعی را بر اساس ۱۷ سوال، ۵ گزینه ای که به صورت لیکرتی (با طیف، همیشه= ۴، بیشتر اوقات= ۳، گاهی= ۲، بندرت= ۱، اصلاً نمی شناسم= ۰) تشکیل شده است که ۲ زمینه سنجش میزان مشارکت اجتماعی نهادی یا رسمی و سنجش میزان مشارکت اجتماعی غیر نهادی یا غیر رسمی را مورد پژوهش قرار می دهد.

روایی و پایایی این پرسش نامه توسط یزدان پناه در سال ۱۳۸۶ در پژوهش با عنوان (موانع مشارکت اجتماعی شهروندان تهرانی) و با روش های آمار همبستگی اجرا و تحلیل عاملی اعتبار یابی گردید و ضرایب روایی و پایایی به دست آمده برای مشارکت اجتماعی ۰/۷۸۸ و ۰/۸۷ بود (یزدان پناه، لیلا، ۱۳۸۶: ۵۰).

پرسشنامه احساس شهروندی: پرسشنامه احساس شهروندی را کلاین^۶ در سال ۱۳۸۰ به وجود آورد. دارای ۱۶ سوال است و هدف آن ارزیابی ابعاد مختلف احساس شهروندی در شهروندان (احساس برابری فرصتی، احساس برابری قانونی یا توزیعی، احساس هویت سیاسی، احساس برابری مشارکتی) می باشد. طیف پاسخدهی آن از نوع لیکرت و پنج گزینه ای می باشد به صورت (۱ خیلی کم ۲ کم ۳ نه کم نه زیاد ۴ زیاد ۵ خیلی زیاد و دارای چهار بعد می باشد که به صورت احساس برابری فرصتی سوالات ۱ تا ۶ و احساس برابری قانونی یا توزیعی ۷ تا ۹ و احساس برابری مشارکتی ۱۰ تا ۱۳ و احساس هویت سیاسی ۱۴ تا ۱۶ می باشد. امتیازات کلی بالاتر نشان دهنده احساس شهروندی بالاتر در فرد مورد نظر خواهد بود. روایی و پایایی این پرسشنامه در پژوهش یوسفی و عظیمی هاشمی (۱۳۸۷) با عنوان (احساس شهروندی در مراکز استان های ایران) در سال ۱۳۸۸ تایید شده است و به منظور جذر ضرایب روایی مقیاس به عنوان شاخص اعتبار نظری وسیله اندازه گیری، ضریب اعتبار نظری مفهوم شهروندی در ابعاد چهار گانه برابری فرصتی، توزیعی، مشارکتی و احساس هویت سیاسی به ترتیب عبارتند از: ۰/۹۳، ۰/۸۸، ۰/۸۷، ۰/۹۱ این مقادیر همگی حاکی از اعتبار نظری نسبتاً خوب مدل مذکور برای سنجش احساس شهروندی در جامعه ایران (مراکز استان ها) است. (یوسفی و عظیمی هاشمی، ۱۳۸۷).

5. Heli

6. Klein

در این تحقیق برای تجزیه و تحلیل داده ها از نرم افزار SPSS استفاده شد. بر این اساس پس از جمع آوری پرسش نامه ها، اطلاعات در نرم افزار وارد و داده ها مرتب و پاکسازی شد سپس داده ها در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. توصیف وضعیت نمونه آماری بر اساس شاخص های مرکزی و پراکندگی از جمله فراوانی، میانگین و انحراف معیار و... ارائه شد. نتایج تحلیلی تحقیق نیز با استفاده از آزمون های آماری پیرسون، آزمون تی، رگرسیون و آزمون تحلیل واریانس یک طرفه ارائه شد. سطح معناداری در آزمون های مورد بررسی کمتر از ۰/۰۵ در نظر گرفته شد.

یافته ها

یافته های توصیفی

بررسی اطلاعات دموگرافیک در نمونه مورد بررسی نشان داد که از بیشتر آنها در فاصله سنی ۲۵ تا ۳۴ سال قرار داشتند. به گونه ای که ۳۶/۷ درصد آنها در این گروه سنی قرار داشتند. علاوه بر این، فراوانی داده های متغیر سن نشان داد که میانگین سنی افراد ۳۸/۳۵ سال با انحراف معیار ۱۱/۷۱ سال بود. به علاوه ۶۷/۳ درصد از پاسخگویان را مردان و ۳۲/۷ درصد آنان را زنان تشکیل دادند. در خصوص قومیت پاسخگویان، یافته ها نشان اکثریت پاسخگویان (۳۶ درصد)، فارس زبان بودند. لازم به ذکر است که از بقیه قومیت ها نیز افرادی در نمونه آماری مورد بررسی قرار گرفتند که بیشترین درصد پاسخگویان بعد از فارس ها کردها به خود اختصاص دادند. نتایج بررسی وضعیت تأهل و تحصیلات افراد مورد بررسی نشان داد که بیشترین درصد آنان را متأهلین با ۵۲/۷ درصد و فوق دیپلم و کارشناسی با ۴۰ درصد تشکیل داده است. در حالی که افراد بی سواد و ابتدایی کمترین درصد جدول را به خود اختصاص داده بودند. در خصوص وضعیت اشتغال پاسخگویان، اکثریت آنان با فراوانی ۲۸ درصد در مشاغل پاره وقت مشغول بکار هستند و با فراوانی ۳۷ درصد بیشتر از سه میلیون تومان درآمد دارند.

بیشترین درصد از جدول افراد در دو گروه درآمد شغل فعلی ۳۲/۷ درصد و حمایت اجتماعی ۳۰ درصد را به خود اختصاص داده بودند. بیشتر افراد از نظر تعداد خانوار در گروه ۳ تا ۴ نفره با فراوانی ۴۸ درصد قرار می گیرند. ۶۴ درصد از پاسخگویان ساکن شهر و ۳۵/۳ درصد از پاسخگویان ساکن روستا بوده اند. قابل ذکر است که نمونه مورد بررسی چون از نقاط مختلف کشور به بیمارستان توان بخشی مراجعه کردند شامل مناطق شهری و روستایی است. اطلاعات کسب شده نشان می دهد که بیشتر افراد با ۴۸ درصد دارای بیمه تامین اجتماعی و ۵۱/۳ درصد آنان دارای مسکن شخصی هستند. یافته های توصیفی پژوهش در جدول زیر آمده است.

جدول ۱- توزیع فراوانی افراد بر حسب اطلاعات دموگرافیک (سن، جنسیت، وضعیت تأهل، قومیت، وضعیت اشتغال، سطح تحصیلات، تعداد افراد خانواده، نوع مسکن، محل سکونت، منبع درآمد فرد و وضعیت درآمد خانواده)

سن	فراوانی	درصد فراوانی	جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی	وضعیت تأهل	فراوانی	درصد فراوانی
کمتر از ۲۵ سال	۱۳	۸/۷	مرد	۱۰۱	۶۷/۳	متأهل	۷۹	۵۲/۷
۲۵ تا ۳۴ سال	۵۵	۳۶/۷	زن	۴۹	۳۲/۷	هرگز ازدواج نکرده	۵۲	۳۴/۷
۳۵ تا ۴۴ سال	۴۲	۲۸	جمع	۱۵۰	۱۰۰	مطلقه	۱۷	۳/۱۱
۴۵ تا ۵۴ سال	۲۰	۱۳/۳	نوع بیمه	فراوانی	درصد فراوانی	همسر فوت شده	۲	۳/۱
۵۵ سال و بالاتر	۲۰	۱۳/۳	تأمین اجتماعی	۷۲	۴۸	جمع	۱۵۰	۱۰۰
قومیت	فراوانی	درصد فراوانی	خدمات درمانی	۲۷	۱۸	وضعیت اشتغال	فراوانی	درصد فراوانی
فارس	۵۴	۳۶	بیمه سلامت	۱۶	۱۰/۷	پاره وقت	۴۲	۲۸
گُرد	۲۱	۱۴	فاقد بیمه	۱۶	۱۰/۷	تمام وقت	۳۳	۲۲
ترک	۱۴	۹.۳	نیروی مسلح	۸	۵/۳	بازنشسته	۲۲	۱۴/۷
لر	۱۳	۸.۷	بیمه روستایی	۷	۴/۷	بیکار	۲۰	۱۳/۳
گیلکی	۱۲	۸	کمیتۀ امداد	۲	۱/۳	خانه دار	۱۷	۱۱/۳
ترکمن	۹	۶	شهرداری و موسسات	۱	۰/۷	از کار افتاده	۱۶	۱۰/۷
عرب	۷	۴.۷	سایر			جمع	۱۵۰	۱۰۰
مازنی	۷	۴.۷	تعداد افراد	فراوانی	درصد فراوانی	نوع مسکن	فراوانی	درصد فراوانی
بلوچ	۷	۴.۷	۳ یا ۴ نفره	۷۲	۴۸	شخصی	۷۷	۵۱/۳
لک	۶	۴	۵ نفره و بالاتر	۴۷	۳۱/۳	استیجاری	۳۵	۲۳/۳
جمع	۱۵۰	۱۰۰	۱ یا ۲ نفره	۳۱	۲۰/۷	پدری	۳۴	۲۲/۷
سطح تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی	جمع	۱۵۰	۱۰۰	سازمانی	۲	۱/۳
فوق دیپلم و کارشناسی	۶۰	۴۰	محل سکونت	فراوانی	درصد فراوانی	مراکز حمایتی	۲	۱/۳
دیپلم	۳۵	۲۳/۳	شهر	۹۷	۶۴/۷	جمع	۱۵۰	۱۰۰
ارشد و بالاتر	۲۹	۱۹/۳	روستا	۵۳	۳۵/۳	منبع درآمد فرد	فراوانی	درصد فراوانی
	۱۰	۶/۷	جمع	۱۵۰	۱۰۰			

متوسطه	۷	۴/۷	وضعیت درآمد خانواده (تومان)	فراوانی	درصد فراوانی	درآمد شغل		
راهنمایی	۶	۴				فعلی	۴۹	۳۲/۷
ابتدایی	۳	۲				حمایت	۴۵	۳۰
بی سواد	۱۵۰	۱۰۰	بی پاسخ	۴۶	۳۰.۷	اجتماعی	۲۵	۱۶/۷
جمع			بیشتر از ۳ میلیون	۳۷	۲۴.۷	بازنشستگی	۲۵	۱۶/۷
			بین ۱ تا ۲ میلیون	۳۶	۲۴	سایر	۵	۳/۳
			بین ۲ تا ۳ میلیون	۲۲	۱۴.۷	درآمد بدون	۱	۰/۷
			جمع	۱۵۰	۱۰۰	کار	۱۵۰	۱۰۰
						بی پاسخ		
						جمع		

پایگاه اقتصادی-اجتماعی پاسخگویان: یکی از متغیرهای جمعیت شناسی مورد بررسی در مطالعه حاضر، پایگاه اجتماعی-اقتصادی پاسخگویان بود. میزان این متغیر براساس سوالی با طیفی ۵ حالت و بر اساس ارزیابی خود افراد، مورد بررسی قرار گرفت. نتایج آن در جدول زیر آمده است.

جدول ۱- وضعیت پایگاه اقتصادی-اجتماعی افراد

موقعیت اقتصادی-اجتماعی	فراوانی	چند درصد معتبر فراوانی	درصد معتبر تجمعی
متوسط	۷۴	۴۹/۳	۹۲/۷
متوسط رو به پایین	۴۶	۳۰/۷	۴۳/۴
پایین	۱۹	۱۲/۷	۱۲/۷
متوسط رو به بالا	۸	۵/۳	۹۸
بالا	۳	۲	۱۰۰
جمع	۱۵۰	۱۰۰	-

بررسی وضعیت موقعیت اقتصادی-اجتماعی افراد نشان داد که در بین نمونه مورد بررسی بیشترین افراد در طبقه متوسط قرار دارند به طوری که ۴۹/۳ افراد در این طبقه قرار دارند و کمترین افراد در طبقه بالا قرار دارند به طوری که ۲ درصد افراد در این گروه قرار دارند.

مشارکت اجتماعی پاسخگویان: یکی از متغیرهای مورد بررسی در مطالعه حاضر مشارکت اجتماعی است که دارای دو بعد مشارکت اجتماعی نهادی و مشارکت اجتماعی غیرنهادی است. نمره به دست آمده برای این متغیر و ابعاد آن در جدول زیر آمده است.

جدول ۲- میانگین و انحراف معیار مشارکت اجتماعی

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	حداقل نمره	حداکثر نمره
مشارکت اجتماعی کل	۲۶.۱۳	۱۰.۵۵	۱۳	۶۵
مشارکت اجتماعی نهادی	۱۳.۱۶	۵.۳۶	۶	۳۲
مشارکت اجتماعی غیرنهادی	۱۳	۵.۳۴	۶	۳۳

نتایج بررسی نشان داد که میانگین نمره مشارکت اجتماعی برابر ۲۶.۱۳ است که این میزان با توجه به میانگین نظری ۳۴ نمره پایینی است. همچنین میانگین نمره هر دو بعد مشارکت نهادی و غیرنهادی به ترتیب ۱۳.۱۶ و ۱۳ است.

پذیرش اجتماعی پاسخگویان: یکی از دیگر از متغیرهای اصلی مطالعه حاضر، متغیر پذیرش اجتماعی است. برای بررسی وضعیت توصیف این متغیر و براساس معیار آن و نمرات کسب شده، نمره فرد می توانست در یکی از طبقه بندی‌های پایین، متوسط، و بالا قرار بگیرد. پذیرش اجتماعی یعنی جایگاه و اعتبار یک رفتار در بین گروه های هدف آن رفتار. نتایج بررسی این متغیر در جدول زیر آمده است.

جدول ۳- توزیع وضعیت پذیرش اجتماعی افراد

پذیرش اجتماعی (نمره)	فراوانی	درصد معتبر فراوانی	درصد معتبر تجمعی
پایین (۰-۸)	-	-	-
متوسط (۹-۱۹)	۶۵	۴۳/۳	۴۳/۳
بالا (۲۰-۳۳)	۸۵	۵۶/۷	۱۰۰
جمع	۱۵۰	۱۰۰	-

بررسی وضعیت پذیرش اجتماعی در بین افراد نشان داد که در بین نمونه مورد بررسی، وضعیت پذیرش اجتماعی در بین ۴۳/۳ درصد پاسخگویان در حد متوسط و برای ۵۶/۷ درصد پاسخگویان نیز در حد بالا بوده است. این در حالی است که نمره هیچکدام از پاسخگویان در محدوده پایین پذیرش اجتماعی قرار نگرفت و این موضوع بیانگر وضعیت مناسب پذیرش اجتماعی در بین نمونه مورد بررسی است.

احساس شهروندی پاسخگویان: شهروندی متغیر اصلی مطالعه حاضر است. احساس شهروندی در شهروندان دارای چهار بعد: احساس برابری فرصتی، احساس برابری قانونی یا توزیعی، احساس هویت سیاسی، احساس برابری مشارکتی می باشد. نمره به دست آمده برای این متغیر و ابعاد آن در جدول زیر آمده است.

جدول ۴- میانگین و انحراف معیار احساس شهروندی و مؤلفه های آن

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	حداقل نمره	حداکثر نمره
احساس شهروندی کل	۳۷.۸۸	۱۰.۸۳	۱۷	۶۴
احساس برابری فرصتی	۱۱.۲۶	۴.۱۵	۷	۲۳
احساس برابری قانونی یا توزیعی	۵.۵۵	۱.۹۶	۳	۷
احساس هویت سیاسی	۵.۶۵	۱.۳۸	۳	۶
احساس برابری مشارکتی	۷.۸۰	۱.۹۷	۴	۱۶

نتایج
بررسی

نشان داد که میانگین نمره شهروندی برابر ۳۷.۸۸ است که این میزان با توجه به میانگین نظری ۴۵ نمره پایینی است. همچنین میانگین نمرات در همه ابعاد کمتر از میانگین نظری است.

یافته ها نشان می دهد رابطه معناداری بین دو متغیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی و احساس شهروندی وجود دارد ($r = ۰/۲۹۲$ ، $p = ۰/۰۰۱$). میزان ضریب به دست آمده نشان دهنده رابطه مستقیم اما ضعیف بین دو متغیر است. یعنی با رشد پایگاه اقتصادی - اجتماعی در جامعه مورد بررسی احساس شهروندی نیز بیشتر می شود و بالعکس. در نتیجه فرضیه تحقیق مبنی بر وجود رابطه همبستگی میان دو متغیر تایید می شود.

جدول ۵- همبستگی بین پایگاه اقتصادی اجتماعی و احساس شهروندی

آزمون آماری (اسپرمن)	وضعیت اقتصادی - اجتماعی پاسخگویان		
احساس شهروندی	تعداد نمونه	ضریب همبستگی	سطح معناداری
	۱۵۰	۰/۲۹۲	** ۰/۰۰۱

یافته های حاصل از آزمون این فرضیه نشان می دهد رابطه معناداری بین دو متغیر پذیرش اجتماعی و احساس شهروندی وجود دارد ($r = ۰/۲۰۵$ ، $p = ۰/۰۱۳$).

جدول ۶- همبستگی بین پذیرش اجتماعی و متغیر احساس شهروندی

پذیرش اجتماعی پاسخگویان			آزمون آماری (پیرسون)
تعداد نمونه	ضریب همبستگی	سطح معناداری	احساس شهروندی
۱۵۰	۰/۲۰۵	۰/۰۱۳ **	

یافته های حاکی از آن است که رابطه معناداری بین دو متغیر مشارکت اجتماعی و احساس شهروندی وجود دارد ($r = ۰/۳۳۱$)
($p = ۰/۰۰۱$)

میزان ضریب به دست آمده نشان دهنده رابطه مستقیم اما ضعیف بین دو متغیر است؛ یعنی با افزایش مشارکت اجتماعی در جامعه مورد بررسی، احساس شهروندی نیز بیشتر می شود و بالعکس. در نتیجه فرض تحقیق مبنی بر وجود رابطه و همبستگی میان دو متغیر تایید می شود.

جدول ۷- همبستگی بین مشارکت اجتماعی و متغیر احساس شهروندی

مشارکت اجتماعی پاسخگویان			آزمون آماری (پیرسون)
تعداد نمونه	ضریب همبستگی	سطح معناداری	احساس شهروندی
۱۵۰	۰/۳۳۱	۰/۰۰۱ **	

میزان ضریب به دست آمده نشان دهنده رابطه مستقیم اما ضعیف بین دو متغیر است یعنی با افزایش پذیرش اجتماعی در جامعه مورد بررسی، احساس شهروندی نیز بیشتر می شود و بالعکس. در نتیجه فرض تحقیق مبنی بر وجود رابطه و همبستگی میان دو متغیر تایید می شود.

نتیجه گیری و بحث

پژوهش حاضر با هدف مطالعه بررسی عوامل اجتماعی موثر بر احساس شهروندی افراد دارای معلولیت جسمی حرکتی بیمارستان توان بخشی رفیده انجام شد. در تبیین این یافته آن طور که در این پژوهش نشان داده می شود بین دو متغیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی و احساس شهروندی پاسخگویان رابطه معنی داری وجود دارد که نتایج یافته های پژوهش حاضر با نتایج پژوهش های ناجی مهر (۱۳۹۲)، ذوالقدر (۱۳۸۰) همسو می باشد. در پژوهش ناجی مهر (۱۳۹۲) با عنوان (بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر احساس شهروندی در مناطق شهر مشهد) نشان داد که بین متغیرهای سن، جنسیت و پایگاه اقتصادی

اجتماعی با متغیر وابسته یعنی احساس شهروندی رابطه معنادار وجود دارد و با نتایج پژوهش صالح آبادی و همکاران (۱۳۹۰) همسو نمی باشد. یافته های پژوهش حاضر با نظریه ربا و نای همسو می باشد؛ چنانکه ربا و نای (۲۰۱۶) بیان می دارند هرچه افراد به لحاظ اقتصادی و اجتماعی از پایگاه اقتصادی- اجتماعی بالاتری برخوردار باشند، میزان مشارکت اجتماعی آن ها هم بالاتر و در پی آن احساس شهروندی مناسبی خواهند داشت (۳). (فتحی، ۳۰) از دلایل معناداری نتیجه پژوهش فوق می توان به مواردی از قبیل اینکه هر اندازه پایگاه اقتصادی- اجتماعی فرد بالاتر رود چون نیازهای اصلی و اساسی فرد برآورده می شود پس به احساس شهروندی مناسبی دست می یابند. در بخش یافته ها مشخص شد که بین دو متغیر پذیرش اجتماعی و احساس شهروندی پاسخگویان رابطه معنی داری وجود دارد که نتایج یافته های پژوهش حاضر با نتایج پژوهش های ناجی مهر (۱۳۹۲)، ذوالقدر (۱۳۸۰)، علیمردی (۱۳۹۵) همسو می باشد. چنانکه علیمردی در مطالعه ای با عنوان (رویکرد جامعه شناسی به پذیرش اجتماعی معلولان) بیان کرده بود جوامعی که سطح پذیرش اجتماعی افراد دارای معلولیت را بهبود بخشیده اند افراد دارای معلولیت آن جوامع از رفاه و آسایش بیشتری در جامعه برخوردار شده اند. نتایج این یافته ها با نظریه کینز (۱۹۹۸) همسو می باشد. چنانکه کینز (۱۹۹۸) به نقل از علیمردی (۱۳۹۵) بیان می دارد که انسان موجودی اجتماعی است که همواره در حالتی از تنش بین ارزشهای مربوط فردیت و ارزشهای مربوط به همگرایی با جماعت و پذیرش از سوی جمع به سر می برد (علیمردی، ۱۳۹۵ ص ۵۰) به عقیده کینز کسانی که دیگران را می پذیرند به این درک رسیده اند که افراد به طور کلی سازنده هستند؛ همان گونه که سلامت روانی شامل پذیرش خود می باشد، پذیرش دیگران هم می تواند به سلامت اجتماعی بینجامد. کینز بیان می دارد افراد دارای پذیرش اجتماعی، اجتماع را به صورت مجموعه ای کلی و عمومی درک می کنند که از افراد مختلف تشکیل شده است و به دیگران به عنوان افراد با ظرفیت و مهربان، اعتماد و اطمینان دارند و باور دارند که مردم می توانند ساعی و کوشا باشند (علیمردی، ۱۳۹۵ ص ۵۱). این افراد دیدگاه مطلوبی درباره ماهیت انسان دارند و با دیگران احساس راحتی می کنند و به دنبال آن احساس شهروندی مناسبی را پیدا می کنند. از دلایل معناداری نتیجه پژوهش این است که هرچه افراد معلول، بیشتر مورد پذیرش اجتماعی قرار بگیرند و در بطن جامعه جذب شوند این افراد احساس شهروندی بهتر و مطلوبی تری خواهند داشت.

در خصوص رابطه بین مشارکت اجتماعی و احساس شهروندی مشاهده شد که بین دو متغیر مشارکت اجتماعی و احساس شهروندی پاسخگویان رابطه معنی داری وجود دارد که نتایج یافته های پژوهش حاضر با نتایج پژوهش های شاهپوندی و همکاران (۱۳۹۰)، للحج (۱۳۹۵)، انصاری (۱۳۹۲) همسو می باشد. چنانکه انصاری در مقاله ای با عنوان (بررسی تاثیر آگاهی از حقوق شهروندی بر مشارکت اجتماعی شهروندان ۶۰-۱۸ ساله شهر تهران) بیان داشت که آگاهی از حقوق شهروندی نقش غیر قابل انکاری در مشارکت اجتماعی شهروندان دارد. نتایج این یافته ها با نظریه گائوتری همسو می باشد؛ چنانکه گائوتری (۲۰۱۳) مشارکت را فرایند اجتماعی و عمومی، یکپارچه و چند فرهنگی می داند که هدف آن کشاندن همه مردم به ایفای نقش، در همه مراحل توسعه است. گسترش مشارکت تاثیر به سزایی در کاهش فقر، تامین خدمات عمومی، توسعه فرصت های شغلی، بهبود بهره وری و درآمد، افزایش تولید و تامین امنیت در اجتماع و خانواده دارد. مشارکت همگانی شهروندان در امور اجتماعی در آنها احساس مسئولیت و تعلق به جامعه را تقویت می کند و نوع وحدت و انسجام اجتماعی را در افراد معلول ایجاد می کند (شیانی، رضوی الهاشم و دلپسند، ۱۳۹۱ ص ۸۱). دلایل معناداری نتیجه پژوهش فوق می توان به مواردی از قبیل اینکه هر چه افراد معلول در جامعه فعال تر باشند و در مسئولیت های اجتماعی مشارکت بیشتری داشته باشند، احساس شهروندی مناسب تری خواهند داشت.

منابع

۱. بپراوند، حمید، (۱۳۹۵) بررسی تعیین کننده های آگاهی از حقوق شهروندی، مقاله ارائه شده در کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم ۱۳۹۵، دانشگاه خوارزمی
۲. صادقی علیرضا، شمس، فاطمه (۱۳۹۶) واکاوی نقش انگاره احساس امنیت در ارتقاء مشارکت اجتماعی شهروندان شهر شیراز، مجله پژوهش های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال ششم، شماره پیاپی ۱۹، شماره چهارم
۳. فتحی، سروش، میرزایی جابر (۱۳۹۵) بررسی تاثیر پایگاه اقتصادی-اجتماعی بر مشارکت اجتماعی (مورد پژوهش: جوانان شهر بابل)، نشریه مطالعات جوانان، دوره ۷، شماره ۲۲
۴. گلابی، فاطمه، اخشی نازیلا، (۱۳۹۴) مشارکت اجتماعی و نشاط اجتماعی، جامعه شناسی کاربردی، سال بیست و ششم، شماره پیاپی (۵۹)، شماره سوم، پاییز
۵. حسینی، خدیجه. (۱۳۹۴)، رابطه پذیرش اجتماعی و مهارت های اجتماعی با خودکارآمدی تحصیلی و انگیزه پیشرفت در دانش آموزان متوسطه شهر شیراز: پایان نامه کارشناسی ارشد- دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت - دانشکده ادبیات و علوم انسانی
۶. یوسفی علی، عظیمی هاشمی مژگان. (۱۳۸۷) احساس شهروندی در مراکز استان های ایران. مجله جامعه شناسی ایران. شماره ۳ و ۴
۷. ازندریانی گرجی، علی اکبر، نظرنلو شیرزاد، زهرا. (۲۰۱۸)، جایگاه حقوق معلولین در حوزه حقوق شهری. مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی. دوره ۸، شماره ۲۶، بهار
۸. کاکایی، نورالدین. (۱۳۹۲) بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی موثر بر مشارکت اجتماعی شهروندان شهر تهران در سال ۱۳۹۲. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی
۹. شیانلی ملحه، رضوی الهاشم بهراد، دلپسند کامل. (۱۳۹۱) بررسی عوامل اجتماعی موثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت امور شهری تهران. مطالعات جامعه شناختی شهری (مطالعات شهری). سال دوم، شماره چهارم
۱۰. باقری بنجار، عبدالرضا، رحیمی، ماریا. (۱۳۹۱)، بررسی رابطه میزان احساس تعلق اجتماعی شهروندان با میزان مشارکت اجتماعی، فرهنگی و سیاسی آنان (شهروندان مناطق ۳ و ۱۲ شهر تهران). مطالعات جامعه شناختی شهری، دوره ۲، شماره ۵
۱۱. زرین کفشیان، غلامرضا. (۱۳۹۵)، بررسی وضعیت طرد اجتماعی معلولین: مورد مطالعه معلولین جسمی و حرکتی تحت پوشش اداره بهزیستی شهرستان ری. فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، دوره ۱۲، شماره ۴۳
۱۲. آقا یوسفی علیرضا، استادیان خانی زهرا، فدایی مقدم ملحه. (۱۳۹۶)، اثربخشی گروه درمانی مبتنی بر پذیرش و تعهد بر تصویر بدنی و هراس اجتماعی معلولین جسمی حرکتی. مطالعات ناتوانی، دوره ۷، شماره ۱۳
۱۳. عگسری پرویز، احتشام زاده پروین، پیرزمان سهیلا. (۱۳۸۹) رابطه پذیرش اجتماعی و نقش جنسیتی (آندروژنی) با بهزیستی روانشناختی در دانشجویان دختر، نشریه زن و فرهنگ، دوره ۲، شماره ۵
۱۴. هندآباد پورحسین، پریا، اقلیما مصطفی، عرشی ملحه، تقی نژاد زهرا، ۱۳۹۵، بررسی تأثیر آموزش مهارت های اجتماعی بر مشارکت اجتماعی معلولان جسمی و حرکتی مجتمع آموزشی نیکوکاری رعد مرکز. فصلنامه علمی پژوهشی توانبخشی. دوره ۱۷،

- ۱۵- علیمرادی مریم. رویکرد جامعه شناسی به پذیرش معلولین، ۱۳۹۵، کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم
- ۱۶- استادیان خانی، زهرا، ۱۳۹۶ اثر بخشی گروه درمانی مبتنی بر پذیرش و تعهد بر سازگاری اجتماعی و هراس اجتماعی معلولان جسمی، مقاله پژوهشی، دوره ۱۸، شماره ۱
- ۱۷- مددی آذر دخت. ۱۳۹۷، بررسی اثر بخشی درمان مبتنی بر تعهد (پذیرش بر هراس اجتماعی، پر خاشگری و اضطراب مرگ در بین معلولین جسمی حرکتی شهر کرمان) کنفرانس ملی ایده های نوین در روانشناسی و علوم تربیتی با تاکید بر پژوهش های علمی اخیر، تهران
- ۱۸- ثمری علی اکبر، لعلی فاز احمد. ۱۳۸۴ مطالعه اثربخشی آموزش مهارت های زندگی بر استرس خانوادگی و پذیرش اجتماعی. نشریه اصول بهداشت روانی، دوره ۷، شماره ۲۵-۲۶
- ۱۹- ذوالقدر، راحله. ۱۳۸۰، بررسی مکانیزم تاثیر طبقه اقتصادی - اجتماعی خانواده بر پذیرش نقشهای دانش آموزان دختر مقطع پنجم دبستان در سه شهر استان فارس. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهرا
- ۲۰- یزدان پناه، لیلا. موانع مشارکت اجتماعی شهروندان تهرانی. ۱۳۸۶، فصلنامه رفاه اجتماعی. دوره ۷، شماره ۲۶
- ۲۱- سرمدی مهدی، اهرمی زنگی، عهدیه. بررسی سن کودک و آثار حقوقی آن از منظر اسناد بین المللی. فقه و حقوق خانواده (ندای صادق). سال بیستم، شماره ۶۳
- ۲۲- انصاری، پریا، ۱۳۹۲، بررسی تاثیر آگاهی از حقوق شهروندان بر مشارکت اجتماعی شهروندان ۶۰-۱۸ ساله در شهر تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهرا
- ۲۳- زرین کفشیان، غلام رضا، ۱۳۹۵، رویکردی جامعه شناسی به طرد اجتماعی معلولین (مطالعه موردی معلولین جسمی و حرکتی تحت پوشش اداره بهزیستی)، فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، دوره ۱۶، پیاپی ۴۳
- ۲۴- اسلامی برزکی، زهرا، بررسی نقش عوامل اجتماعی فرهنگی در میزان احساس شهروندی شهروندان کاشانی، مطالعات جامعه شناسی شهری، دوره ۶، شماره ۱۷
- ۲۵- اسماعیلی، اکرم، ۱۳۹۵ بررسی اثر بخشی آموزش معنویت درمانی گروهی بر سازگاری اجتماعی و پذیرش اجتماعی در بیماران زن مبتلا به مالتیپل اسکلروزیس، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور
- ۲۶- بیرامی و همکاران، ۱۳۹۴ مقایسه پذیرش اجتماعی و سلامت عمومی در دانشجویان با و بدون اعتیاد به اینترنت، مجله سلامت جامعه، دوره نهم، شماره ۲،

Aboutalebi, H., Jafari Harandi, M., & Ayati, S. M. R. (2018). Disabled Persons' Rights in Sunnite and Shiite Islamic Jurisprudence. *Fiqhe Moqaran*, 6(11), 59-85.

AghUsefi A, Ostadian Khani Z, Fadie Moghadam M.(2017). Effect of Acceptance and Commitment Group Therapy on Social Adjustment and Social Phobia Among Physically-Disabled Persons. *Jrehab*, 18 (1) ,63-72.

- Akhshi, N., & Golabi, F. (2015). Social Happiness and Social Participation. *Journal of Applied Sociology*, 26(3), 139-160.
- Aron, R. (۲۰۱۴). Main currents in sociological thought. Translated by Bagher Parham, Tehran: Pocket Books Company.
- Goffman, I. (2007). *Dagh Nang: Thinking of a solution for lost identity*, translated by Masoud Kianpour, Tehran: Markaz.
- Gorji, A., & shirzad nazarloo, Z. (2018). The status of the rights of persons with disabilities in the field of urban rights. *Strategic Studies of public policy*, 8(26), 137-163.
- Hosseini, Khadijah. (2014), the relationship between social acceptance and social skills with academic self-efficacy and motivation to progress in high school students of Shiraz city: Master's thesis - Islamic Azad University - Maroodasht Branch - Faculty of Literature and Humanities.
- Samarei, A. A., & Lalei Faz, A. (2005). Efficacy of teaching life skills on family stress and social acceptance. *The Quarterly Journal of Fundamentals of Mental Health*, 7(25-26), 47-55.
- Shafiabadi A. (2016). *Vocational Rehabilitation of the Disabled*. Tehran: Jangal Publications.
- Soroush Fathi, Jaber Mirzapouri, (2016). The Effect of Socio-economic base on Social Participation (Case of Study: The Youth in Babol City), *Sociological Studies of Youth Journal*, 7(22), 87-100.
- Yazdanpanah, L. (2007). The study of obstacles of social participation among citizenship's Tehran city., 7(26), 105-130.
- Yosefi, A., & Azimi-Hashemi, M. (2008). The sense of citizenship in the capital cities of the provinces of Iran. *Iranian Journal of Sociology*, 9(3.4), 3-23.
- Zarrinkafashian, R. (2016). The study of social exclusion status of the disabled: case study of the physical-motor disabled covered by the social welfare department, Rey City. *Cultural Studies & Communication*, 12(43), 177-201.